

A RÜHES KECSKEGIDA*

RADOSLAV BRATIĆ

Volt egyszer egy szegény ember, azt se tudni, rongyos volt-e inkább, vagy éhes. Az égvilágon semmiye sem volt egy rühes gödölyén kívül, amely kutyaként futkározott utána, és naphosszat mekegett, nehogy eltévedjen ő vagy a gazdája a rengetegben vagy valamely járatlan úton. A juhászok nem azt mondták: „Őrizkedj a farkastól és a medvétől”, hanem: „Isten őrizz a rühes gödölyétől!” Egész nap a fülüket hegyezték, hogy idejében meghallják a rühes kecske hangját, és odábbálljanak a nyájjal. Amikor pedig váratlanul jött, mindenfelől utánadobták a botot, kővel hajigálták, végighúztak rajta, vagy úgy elagyabugyálták, hogy még siralmasabban mekegett fájdalmában.

Egyszer a szegény ember elment a vásárba. Útközben nagy siránkozva magyarázta a gödölyének, hogy kénytelen megválni tőle, el kell adnia őt, mert csak így menekülhetnek meg az éhhaláltól. Ahogy mennek, mendegélnek, egyszer csak két kígyó állta el az útjukat. Egy kicsi meg egy nagy. A gödölye megriadt és elfutott, a szegény ember pedig előkapta a furkósbotot, és agyoncsapta a nagyobbikat. Már éppen ráemelte a kisebbikre is, de az bizony váratlanul megszólalt: „Ne ölj meg, én vagyok a kígyókirály lánya. Elvezetlek apámhoz, meglásd, gazdagon megjutalmaz, megtanít a növények és állatok nyelvére, s akkor majd mindig tudod, mit beszélnek, és kire panaszkodnak.” Amikor a szegény ember ezt hallotta, úgy elcsodálkozott, hogy a furkó megától kiesett a kezéből. Így aztán megkegyelmezett a kisebbik kígyó életének. Az meg mindenben fölokosította, hogy s mint viselkedjen az apja előtt. A szegény ember úgy is tett. Amikor a király a lába elé

* A szerző *Slika bez oca* című Andrić-díjas elbeszéléskötetéből

rakta a nagy láda kincset és aranyat, ő visszautasította. „Vagy elviszem a lányod — mondta —, vagy pedig megtanítasz a nyelvére mindannak, ami él és mozog, de nem értjük.” A király hí-melt-hámolt, megpróbálta lebeszélni, de amikor látta, hogy a szegény ember nem tágít, a végén csak elárulta ennek a különös nyelvnek a titkát, majd útjára bocsátotta.

A szegény ember boldogan elszaladt, hogy megkeresse a gödölyét. Amint beesteledt, egyszer csak meghallotta a hangját: „Ne keress, itt kocogok én a nyomodban, megvédelek minden bútól, bajtól. Hanem kukkants a tarisznyádba, találsz benne valamit! De jól jegyezd meg, soha meg ne verd a kecskegidát, és ne kínozd az állatokat, mert különben mindenedet elveszíted!” Amikor a szegény ember belenézett a tarisznyába, teli zacskó aranyat talált benne. Ekképpen meggazdagodott, azután nemsokára meg is nősült.

Egyszer megrakta a lovát daróccal, és feleségestül elindult egyenest a stolaci kallóba. Amikor megérkeztek, lerakodtak, aztán a kövér darócögnyölegeket valahogy beerőltették a posztómalom keskeny ajtaján. Alighogy a molnár a fakalapácsok alá igazította a posztót (mindenkinek elszorul a szíve a malomgép meg a lezúduló víz félelmetes dübörgésétől), hallja ám az ember a kecskegida hangját: „Rosszul bánsz a kancával, nagyon meghúztad a hevedert!” S az ember tüstént megengedte a ló hevederét, de elfordítja a fejét, nem akarja, hogy lássák, mennyire szepeg. A zsebből elővesz egy darab sajtot, és majszolni kezdi. Az arcán szétkeni a zúgóból szétfreccsenő vízcseppeket, kitorli és kiszedi szemé sarkából a csipát. Mire a gödölye: „Vess nekem is egy kis sajtot, éhes vagyok!” S az ember rögvést egy falat sajtot vetett a patakba.

A főmolnár megszámolta a fehér posztóvégeket, és bicskával hét rovást vésett a gerendába. Valamit ordít, de a folyó zúgása mindent elnyel. Elég, ha csak ránéz az ember, rögtön látja, hogy a biși tehernyergek mennyivel szebb kidolgozásúak, mint a stolaciak. A kallómester fogta a posztóvéget, úgy meglódította, mint ha egyenest a malomárokba akarná dobni. Az asszonynak leesett az álla, egyszeribe belefagyott a szusz. De nem, a nagy, fekete, vizes kalapácsok dobolni kezdtek a posztón, puhították, hajtogatták minden oldalról, így enged majd meg a szövés ereje.

A kanca újból nyerített, erre a szegény ember kidugta a fejét a malom ablakán, hogy lássa, mi van. Abban a pillanatban lere-

pült a kalapja, beleesett a mély malomárokba. Az asszony fölsikoltott, úgy megijedt mintha legalábbis a feje repült volna el az urának. De hát úgy igaz: kalap nélkül félelme; mióta az eszét tudja, viseli. Kalap nélkül már nem is az az ember, és a fej sem ugyanaz.

Amikor a kalapácsok kiverték a posztót, megpuhították és kinyújtották, a kallómester a gerendákra terítette, hogy száradjon. Az ember előkotorta a bukszát, és hozzáfogott, hogy leolvassa a pénzt. De közbeszólt a gödölye: „Ha a molnár megnyálazza a pénzt, a sátánnal cimborál!” Úgy is volt. Alighogy megolvasta, a molnár nyelve táncra perdült, és megnyalintotta a bankókat. A szegény ember erre kifordult a malomból, és szó nélkül rakodni kezdett. Az asszony izgatottan és ijedten utánasietett. Amikor elindultak, és már jó darab utat megtettek, a kanca fölnyerített, az ember pedig éktelen hahotába tört ki.

„Mi az? Miért? nevensz? — kérdezte a felesége.

„Azt nem mondhatom meg semmiképp!” — felelte az ember.

„Mondsza, ugyan, mondsza!”

„Nem és nem!”

Amikor rájuk esteledett, az ember lerakodott a lóról, és letáboroztak az erdőben. Farkasüvöltés meg más erdei vad hangja halatszott. „Hagyjátok, hogy leöljük a gödölyét meg a kancát, lesz elég hús nekünk is meg nektek is!” — üvöltötték a farkasok, persze, a szegény ember minden szavukat értette. De a kutyák sem hagyták annyiban, hanem veszettül visszaugattak. A fiatalabbak azt, hogy „Öljétek, öljétek!”, az idősebbek meg ezt: „Ide ne mészkedjétek, mert megszabdaljuk az irhatókat! Kapunk mi elég húst a gazdánktól!” No, hát a farkasok szépszerével meggondolták magukat. Másnap reggel aztán az ember fogta a kést, és sorra leöldöste a fiatalabb kutyákat, a legöregebbeket pedig meghagyta.

„Mondd meg, mondd meg! — hangolt az asszony. — Miért irtottad ki az ebeket?”

„Most nem mondhatom meg, majd odahaza megtudod!”

Amikor hazaértek, az ember a kanca fejére akasztotta a zabostarisznyát, hadd egyen. Odamegy a lóhoz a ház vén kakasa, nem állhatja szó nélkül: „Hát te mért nem abrakolsz, ha egyszer tele van a zabostarisznyád?” „Eh, neked örökké a kosztoláson jár az eszed, én meg legszívesebben sírhatnék! — felelte a ló. — A gazdám meg akarja tanítani a feleségét az állatok nyelvére, pedig a jó isten megmondta, hogy asszonyféle nem ismerheti a világ

teremtésének egyetlen titkát sem, mert mindenféle bajt csinálhat, és el fogja pusztítani a világot!” Mire a kakas: „Ugyan, ugyan! Egy felesége van a gazdának, és azt az egyet sem tudja kordában tartani! Miért nem vesz példát rólam? Nekem húsز feleségem van, mind a nyomomban jár, és szót fogad. Amikor búzaszemet talállok, csak azt mondom: Ko-ko-ko-ko! S mind odafut. A magot megeszem jómagam, nekik pedig mindegyiknek a fejére koppintok a csőrömmel, mégis szót fogadnak!” Amikor a gazduram ezt meghallotta, előverte a fütykőst, és kegyetlenül elpáholta a feleségét. „Ne bánts, ha istent ismersz — rimázkodott az asszony. — Soha többé meg nem kérdem, miért nevensz, meg hogy miért ölted meg a kölyökkutyákat. Holtomiglan jó feleséged leszek!”*

A kakas ijedten rebtent föl az ajtóküszöbről. „Vendég áll a házhoz!” — vélekedett Kosara.

Stojan nem hallja az asszonyt, nagyban készülődik, ünneplőbe vágja magát, szavazni megy. Az éppen befutó Gvozdeniját sem hallja, aki szerszámot kér. A földeken kipereg a szem, mindjárt belemegy a zszisik, így kell annak lenni, mert öt pirosbetűs nap sorakozott fel egyvégtében. Ráadásul két tekintélyes szent közé beékelődött húsvét hete, úgyhogy Gvozdenija sehová sem mozdulhat. Ott sótlankodik a fal tetején, akár a madárijesztő, akkor-ka lett, mint egy bakarasz, aki látja, mind azt mondja: Nem eszik ez, nem is iszik, még levegőt sem szí. Csak zsémbel, dohog, a fejét csóválja, leszedi a keresztvizet mindenről és mindenkiről, aki a szeme elé kerül. Azt hiszi, majd az egész világ tótágast áll miatta. Hé, asszony, szállj le arról a magas lóról, értsd meg, nem te vagy az alsó malomkő, hogy körülötted forogjon minden. Úgysem értheted utol sem magad, sem más emberfiát. Úgy lesz, ahogy lehet, s nem másképp. Még nem mehetsz sem a föld alá, sem a mennyországba.

„Az asszony arra való, hogy szót fogadjon, és szüljön! — harsogja Stojan dühösen, mert hogy képtelen egy perc alatt fölfújni mindent. — Hogy meglovagolja őket az ember, amikor akarja, annyiszor, ahányszor kedve szottyán!”

„Márpedig ittend ők is éppen olyan egyenrangúak lesznek, akár mink!” — kiabálja Golub, s a szövetkezeti választási politikáért korteskedik. Mindent meghall, és mindenkinek úgy befelel, hogy igazán senkinek sem marad adósa. „Vigye a fehérnép is a jel-

* Hercegovinai népmese

mondatokat, nők is legyenek hatalmon, akárcsak mink. Ezt személyesen Šegrt ígérte meg nekik, amikor Bilecában beszédet tartott. Akinek nem smakkol a rokolya, ne tartson a házában!” Erre az alkalomra odahozták a szövetkezeti dzsipet is, amelyik mindenféle terepen boldogul, zörög és zakatol, meg benzint és mérget köpköd az emberek arcába.

„Olyan nincs, hogy én holmi rokolyára adjam a voksot. Nem én, ha addig élek is!” — kiáltja Stojan, amivel még inkább fölpaprikázza Golubot.

„Csak a nép árulói nem mennek szavazni!” — ordibál Golub, a friss sütetű szövetkezeti hatóság és Špiro hajdani árnyéka.

*Aki nem megy most szavazni,
Azzal tilos szóba állni!
Aki nem megy választásra,
Megcseszi azt Golub bátya! Oooooj!*

„Hát te kire fogsz szavazni?” — faggatja Golub Kosarát.

„Akár a fekete ördögre is, éppen csak arra nem, aki erőszakkal elhajtotta a meddő tehénkémet, és levágta a szövetkezeti dínomdánomra. Jusst se, még ha sose is látom meg a házam küszöbét!”

„Arra szavazol, akire édes mindannyian, meg akire mondják, jó asszony!” — ripakodott rá fenyegető hangon Golub, mint akinek a kezében összpontosult minden hatalom a török idők óta mindmáig.

„Lárifári ez, nem választás, csak azért csálnak oda, hogy beoltsanak bennünket. Tudják, hogy a nép nem szereti, ha injekcióstűvel döfködik. Minek szavazzunk, ha egyszer úgyszólván Špiro lesz az úr, ahogy eddig is!” — pörköl Kosara. Senki sem tudja meggyőzni, hogy Špirót leváltották, és elvitték.

Az egész falu ünneplőben van, egyedül Stojan öltözött úgy, mintha kapálni menne. Kilátszik a könyöke a rongyos kabátujjából.

„Ezzel a néphatalmat cseszegeted, szegénynek állítod be!” — vágta a szemébe Golub, akinek figyelmét semmi sem kerülheti el.

A nép kora reggel óta az iskola előtt zsinatol. Jankelja azt hiszi, ő lesz a Jani, ha elsőnek szavaz le, vagyis hogy nagy érdeket szerez vele a hatóság szemében. Stojan pedig valahol az udvar végében nézelődik, mint aki csak gusztlálni jött, mindenbe beleszagolni, de semmit meg nem fogni. A boltos megmarkolta a

jelmondatos tábla rúdját, s úgy lecövekelt, mintha gyertyát tartana az édesapja ravatalánál. Az iskolában ma nincs tanítás, de mi, gyerekek, piros pionírkendővel a nyakunkban, mindannyian itt vagyunk.

„Tudom, kire fog anyád szavazni!” — mondta az egyik iskolás Milojićának, mire általános verekedés tört ki. Amikor Golub közéjük rontott, csak ennyit mondott: „Mars haza, csesszen meg, aki ilyesmire tanít benneteket!”

Kosara tolakszik, várja, hogy odaérjen a dobozhoz, és bedobja a szavazócédulát. Ekképpen majd tőle is függ valami. Amikor odaért, becsúsztatva a papírt a doboz nyílásán, majd fűgén kifurakodott a tömegből. Golub utána szaladt, az iskolánál utoléri. Pontosan azon a helyen, ahol még mindig ott áll a tavalyi ünnepségre ácsolt díszemlvény. „A vak kutiba dobtad a cédulát, amelyiken nincs név! Meg kell majd mondanod, ki beszélt rá. Az ilyeneknek tudni való, hol a helyük!” Közben megállás nélkül hadonász a jelmondatos táblával, amelyen ez áll:

*Van itt hús is, bőven görhe,
Szavazzunk hát a hősökre!*

Kosara zavarba jön, nem érti, mit tett. Aztán visszamegy, hogy még egyszer szavazzon.

„Kétszer szavazni, az nem lehetséges. Te már megmondtad, hogy nem akarsz senkit!” — szólt rá Golub.

Az iskolaudvarban hangzavar támadt. A diákok a rühes gida után szaladtak, egyre el akarták zargatni az iskola közeléből. Ordítózás, zűrzavar. Elöl a kecske, nyomában a választópolgárok, abajgatják, a hátára húznak vesszővel, virgáccsal, kövel dobálják, ki akarják akolbólítani a kapun. Golub nagy ívben meglendítette a táblát, hogy majd azzal csapja meg, de elvétette. Egy reccsenés, a rúd kettétört, ekkor látta, mit csinált.

„Az, aki az állami jelmondatokat tördösi, nem tanulta meg, mi a néphatalom, és nem méltó rá!” — hallatszott egy hang a tömegből, de nem akadt gazdája.

A gödölye rémulten mekegett, mintha nyúznák, s Kosarára rontott. Az asszony kapálódzik, hadonász, átkozódva védekezik. Stojan nem ismer a saját feleségére, sem a gida hangjára.

„Megeszi a lepra az egész iskolát!” — mondta Jankelja sátáni

nevetéssel. Az egyik választó ijedtében eldobta a szavazócedulát. „*Rühes, tetves, az mindegy — Kosz és lepra egyre megy!*”

Amiközben a nép lassan a szavazóládákhoz ért, és minden oldalról körülvette, mint valami bálványt, azok között, akik már szavaztak, a megkönnyebbülés lett úrrá. Szemtanúk mondják, hogy Kaja odament Vujicához, s így szólt: „Te, igaz lehet az, amit apád meg az egész falu mesél, hogy nem vagy férfi, nincs is férfimiskulanciád? Tudod mit, isten neki, gyere, próbáld meg, megengedem!” — és föltúrte a rokolyáját. Vujica csak elmosolyodott, és átment a másik oldalra. Igen ám, de azt mondják, a lány nem hagyta békén. Vujica valamikor estefelé kapta le a tíz körmérő az iskolaudvar kerítése mögött. Egyesek azt mondják, ijedtében nem bírt semmit, mások meg ellenkezőleg, azt, hogy Kaja ordított, ahogy a torkán kifért, úgy bégetett, mint a birka, amikor kopasztyák.

Másnap az egészségügyi nővér a boltos asszisztenciájával, megvizsgált minden iskolást, miközben emez kígyót-békát kiabált a tanítónkra, akit már egy teljes hónapja nélkülözünk. „Akin bármilyen gyanúsat észlelünk, annak az apja, anyja is meg lesz vizsgálva!” — fontoskodott a boltos a fehér köpenyes tündér körül lábatlanokdva.

Ugyanaznap hirtelen és váratlanul meghalt Stojan. A padláson kiterített, fehér abroszon nyújtózott ki olyan halálba merevült kifejezéssel az arcán, mintha valami fontosat akart volna még mondani. Inkább mosolygott, mint hogy bánkódott volna bármi után. Kendővel felkötötték az állát, hogy ne fecsegen odaát a másvilágon.

„Kinevette meg kigúnyolta a néphatalmat — ezért beszéd, korszorúk és gyász nélkül lesz elhantolva!” — rendelkezett Golub; folyton Špirót szidja, akinek a helyébe lépett, közben nem veszi észre, hogy egy húron pendül vele: egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

Valaki elhíresztelte, hogy a rühes gödölye bevette magát a szövetkezeti ólakba, s hogy a ragály alattomosan terjed. Azt az ordítást és zűrzavart, azt az ijedelmet és rohangálást, egyik ólából ki, a másikba be, hát olyat még nem látott a világ. Szemügyre vettek minden kiskecskét, kiráncigálták a nyelvét, kifeszítették az állkapcsát, és hátravetették a fejét, de a rüheset nem találták. Meglapult, és hallgat. Ekkor Golub kiadta a rendeletet, hogy minden gödölyét vágjanak le, azaz erőnek erejével irtsák ki a leprát.

Így is lett. Leöldösték az egész kecskeivadékot, a húsát odavetették a biši kutyáknak.

„Na, és mi lesz, ha a terveink rühesednek meg, a rosseb essen beléjük?!” — kiáltott fel Jankelja, s maga sem tudta, mit mondjon erre. Azokat, akik suttyomban kecskehúst ettek, csakhamar leleplezték, és elnyerték büntetésüket.

„A rühös kecske Stojané!” „A rühös kecske Jankeljái!” „A rühös kecske a tanítóé” — hallatszott hol innen, hol onnan. Amikor pedig Golub megelégette a dolgot, dühbe gurult. „A rühös kecske Špiróé volt — fakadt ki —, aki IB-és nótákat énekelt, és megkapta a magáét! Mindig is a szövetkezeti élet kerékkötője volt!”

Aztán egy napon megjött az új tanítónő. „Rühesek vagytok mind, akiket az tanított, aki nincs már itt — volt az első szava. — S azok is lesztek, amíg rendet nem csinállok!” Pálcával abrih-tolta a fejüket, és hozzálátott a rendcsináláshoz.

Az iskola falkerítésén, Kosara fényképe gyanánt, az esőnek és mindenféle időjárású viszontagságnak kitéve, ott máladozott, korhadózott a vak doboz. Ki tudja, ki bújt bele nappal és éjszaka, ki vert ott fészket.

„Jé, az ördög praktikája! — hüledezett egy járókelő, tisztos távolságból szemrevételezve a kutit. — Leprafészek, alighanem!”

„Ördögök nincsenek, és nem is lesznek. Törvényileg be vannak tiltva!” — hallatszott Golub hangja.

„Nem lehet az isten törvényét semmi módon betiltani, ha egyszerű az övé a legerősebb!” — vélekedett az ember.

BORBÉLY János fordítása